

**GAMBLING AS THE PROBLEM IN THE CONTEMPORARY
SOCIETIES**

HAZARD JAKO PROBLEM WSPÓŁCZESNYCH SPOŁECZEŃSTW

Artur Michał Banaszak

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
edart25@poczta.onet.pl

ABSTRACTS

The addictions are a major problem of the modern world. Their types are varied and various fields of science deal with them. One of the phenomena that can become an addiction is gambling. It is betting on certain events, the outcome of which is difficult to predict and depends only on the fortuity. The phenomenon of gambling in itself is not a problem, but can lead to significant problems having a devastating impact on the lives of individuals and society. The object of this research is the phenomenon of gambling considered primarily in terms of its harmfulness. The author analyzes the different situations of gambling. It will be shown how to recognize pathological gambling and what characteristics are people addicted to gambling. In addition, we will discuss gambling as a disease. The purpose of this study is to demonstrate that gambling can be harmful to people and that it is a disease that today affects more and more people.

Dużym problem współczesnego świata są uzależnienia. Ich rodzaje są różne i zajmują się nimi różne dziedziny nauki. Jednym ze zjawisk, które mogą stać się uzależnieniem jest hazard, czyli obstawianie pewnych zdarzeń, których wynik jest trudny do przewidzenia lub zależny tylko i wyłącznie od przypadku. Zjawisko hazardu samo w sobie nie jest problemem, ale może prowadzić do znacznego problemu mającego destrukcyjny wpływ na życie jednostki i społeczeństwa. Przedmiotem tej analizy jest zjawisko hazardu rozważane przede wszystkim w kontekście jego szkodliwości. Przeanalizowane zostaną różne sytuacje związane z uprawianiem hazardu. Pokazane zostanie, w jaki sposób można rozpoznać hazard szkodliwy i jakie cechy posiadają osoby uzależnione od hazardu. Ponadto omówiony zostanie hazard jako choroba. Celem tego opracowania jest wy-

kazanie, że hazard może być szkodliwy dla człowieka i że jest to choroba, która współcześnie dotyka coraz więcej osób.

KEY WORDS:

gambling, problem gambling, pathological gambling, compulsive hazard, addiction

hazard, hazard problemowy, hazard patologiczny, nałogowy hazard, uzależnienie

WSTĘP

Jednym z ważniejszych problemów, które dotyczą jednostkę lub całe społeczeństwo jest uzależnienie. Psychologia i medycyna zajmują się wieloma rodzajami uzależnień, w tym uzależnieniami od alkoholu, narkotyków, innych substancji chemicznych, seksu, zakupów, Internetu, itp. Uzależnienie można opisać jako sytuację, kiedy człowiek czuje się zmuszony, aby zaangażować się w różne ryzykowne i niedające się kontrolować zachowania (Zimbardo, 1999, s. 31).

Choćby pobieżne i niepełne wymienienie różnych, powszechnie znanych rodzajów uzależnień pokazuje, że osoba może być uzależniona od pewnych przyjmowanych substancji lub uzależniona od pewnych zachowań. Ten drugi typ często określany jest mianem uzależnienia behawioralnego. Wśród wielu wymienianych w tej grupie znajduje się uzależnienie, które obecne jest w historii ludzkości od zawsze, ale współcześnie, ze względu na coraz szersze możliwości dostępu, staje się coraz większym problemem i dotyka coraz większej ilości jednostek. Mowa tu o uzależnieniu od hazardu.

Gra w kasynie, obstawianie wyników zdarzeń sportowych, ruletka, wypełnianie kuponu lotto, gra na wyścigach konnych czy inne tego rodzaju zachowania nie są co do zasady czymś złym i chorym. Wielu ludzi traktuje to jako formę rozrywki i sposób na spędzanie czasu wolnego. Ale warto wskazać, że nierzadko niewinnie zapowiadająca się rozrywka może prowadzić do dużego problemu, z którym jednostka sama sobie nie poradzi. Hazard potrafi uzależniać, podobnie jak inne tego typu problemy. Wielu ludzi traktuje picie alkoholu jako formę relaksu, sposobu na czas spędzony w towarzystwie. I mimo, że picie, które czasem nazywamy kulturalnym lub picie z umiarem nie musi prowadzić to wielkich problemów, to jednak nikt nie ma wątpliwości, że w pewnych sytuacjach może to prowadzić do

dramatu jednostki i osób z nią związanych. Podobnie jest z hazardem.

Przedmiotem tej analizy jest zjawisko hazardu rozważane przede wszystkim w kontekście jego szkodliwości. Przeanalizowane zostaną różne sytuacje związane z uprawianiem hazardu. Pokazane zostanie, w jaki sposób można rozpoznać hazard szkodliwy i jakie cechy posiadają osoby uzależnione od hazardu. Ponadto omówiony zostanie hazard jako choroba. Celem tego opracowania jest wykazanie, że hazard może być szkodliwy dla człowieka i że jest to choroba, która współcześnie dotyka coraz więcej osób.

CZYM JEST HAZARD?

Rozważając zagadnienia związane z zagrożeniami, jakie może nieść ze sobą hazard, należy zacząć od wytłumaczenia terminologii. Możemy podać tutaj trzy pojęcia: *hazardu*, *problemów z hazardem* oraz *hazardu patologicznego*.

Hazard jako taki nie jest i nie musi być problemem. Może to być forma rozrywki i zabawy. Według definicji *Słownika Wyrazów Obcych PWN* hazard to wyraz pochodzący z języka francuskiego i oznacza tyle, co kostka do gry lub gra w kości. Jest to „ryzykowne przedsięwzięcie, którego wynik zależy wyłącznie od przypadku, ryzyko, narażenie się na niebezpieczeństwo, ryzykowanie (PWN, 1998, s. 269). Inna definicja podaje, że hazard to postawienie pieniędzy na wynik gry, rywalizacji lub innego wydarzenia, jest to branie udziału w grze losowej (Rose, br. [w:] <http://www.gamblingandthelaw.com>).

Kolejnym, koniecznym do omówienia pojęciem jest termin *problemy z hazardem* (*problem gambling*). Termin ten oznacza, że osoba gra bardzo dużo, ale nie jest uzależniona od hazardu i potrafi przestać grać. Niemniej jednak osoba taka doświadcza wielu problemów związanych z hazardem (por. Problem Gambling Institute of Ontario, 2012, s. 11 - 16). Inną definicję tego samego terminu podają źródła Rady ds. Przymusowego Hazardu Stanu Arizona. W tym wypadku mówi się o uwikłaniu w ryzykowne zachowania hazardowe, które mają niesprzyjający wpływ na samopoczucie jednostki, na jego sytuację rodzinną, zawodową, finansową i socjalną (Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Ostatnim i najważniejszym terminem, który należy wytłumaczyć jest pojęcie *hazardu patologicznego*. Zgodnie z definicją Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10 „za-

burzenie to polega na często powtarzających się epizodach hazardu, które dominują życie pacjenta na szkodę społeczną, zawodową, materialną oraz ze szkodą dla wartości i zobowiązań rodzinnych” (ICD-10, 2010, F63.0). Źródła anglojęzyczne obok określenia *hazard patologiczny* (*pathological hazard*) używają również tożsamego terminu *hazard nałogowy* (*compulsive hazard*). Definiuje się go jako „postępujące zaburzenie charakteryzujące się ciągłymi lub czasowymi utratami kontroli nad hazardem – zaabsorbowanie hazardem i zdobywaniem pieniędzy, którymi się gra – irracjonalnym myśleniem oraz kontynuacją zachowania wbrew niesprzyjającym konsekwencjom” (Rosenthal, 1992, s. 73). Również ciekawa wydaje się być definicja podawana przez działającą w Stanach Zjednoczonych organizację Anonimowych Hazardzistów. Według tej organizacji hazard patologiczny to „choroba postępująca w swej naturze, która nie może być wyleczona, ale może być zatrzymana” (Gambling Anonymous, br., [w:] <http://www.gamblersanonymous.org/ga/content/questions-answers-about-gamblers-anonymous>).

Dokonując podsumowania wyjaśniania tych trzech pojęć, należy powiedzieć, że owo rozróżnienie – hazard, problemy z hazardem oraz hazard patologiczny – może być porównane do innego problemu a mianowicie do alkoholizmu. Hazard sam w sobie to pewna analogia do picia alkoholu. Nie jest to ani zdrowe, ani konieczne, ale kontrolowane nie musi prowadzić do żadnych poważnych problemów. Problemy z hazardem można porównać do pijaństwa czy upijania się. Nie jest to jeszcze pełne uzależnienie, ale jest to duży krok w jego kierunku i może prowadzić do bardziej lub mniej poważnych problemów. Ostatni termin – *hazard patologiczny* lub *hazard nałogowy* – to analogia do alkoholizmu. Jest to choroba i uzależnienie, które prowadzi do wielu problemów natury osobistej, rodzinnej oraz zawodowej. Bardzo często nałogowi hazardziści, podobnie jak nałogowi alkoholicy, miewają również problemy natury finansowej.

JAK ROZPOZNAĆ HAZARD PATOLOGICZNY (NAŁOGOWY)?

W hazardzie patologicznym jak w wielu innych chorobach wskazuje się na pewne symptomy, które mówią, że dana jednostka jest uzależniona od hazardu. Jak podają badacze tego problemu, nie wszystkie z wymienionych kryteriów muszą występować u jednej i tej samej osoby.

Richard Rosenthal M. D. oraz Henry Lesieur Ph. D. opracowali katalog dziesięciu kryteriów diagnostycznych dla patologicznego hazardu.

Według tego zestawienia o chorobie może świadczyć fakt, że osoba cały czas myśli tylko i wyłącznie o hazardzie lub o sposobach zdobycia środków finansowych na hazard. Inną cechą jest to, że grający, aby zaspokoić swoje potrzeby emocjonalne stawia coraz więcej pieniędzy. Trzecią cechą, jest fakt, iż granie i obstawianie wymyka się z pod kontroli, a osoba uzależniona nie potrafi przestać. Jeśli nawet osobie takiej zdarzają się okresy abstynencji, to podczas niej ów człowiek jest niespokojny i skłony do gniewu. Kolejną cechą świadczącą o uzależnieniu jest to, że granie i obstawianie jest swego rodzaju ucieczką od problemów dnia codziennego. Jest to dla nałogowego hazardzisty swego rodzaju sposób na radzenie sobie z uczuciem beznadziejności, winy oraz wszelkiego rodzaju depresjami. Również ciągle powroty do grania w celu powetowania sobie wcześniejszych strat (próba odegrania się), to kolejne kryterium charakteryzujące patologicznego hazardu. Następną cechą jest to, że osoba uzależniona ma coraz gorszy kontakt z otoczeniem. Przejawia się to w fakcie, że hazardzista próbuje kłamać na temat swojego grania. Bardzo często osłabia lub niszczy swoje stosunki rodzinne, przyjacielskie oraz ma problemy na polu zawodowym. Wielokrotnie zdarza się i jest to kolejny symptom patologicznego hazardu, że uzależniony popełnia wykroczenia lub przestępstwa w celu zdobycia środków finansowych na granie. Nie rzadko zdarzają się kradzieże, defraudacje powierzonych sobie pieniędzy, fałszerstwa i inne nielegalne praktyki. Znane są skrajne przypadki pobić lub nawet morderstw dokonywanych przez osoby uzależnione, aby w ten sposób zdobyć pieniądze na grę. Ostatnim z kryteriów znajdującym się w katalogu Rosenthala i Lesieura jest to, że uzależniony liczy, że jego bliscy pomogą mu w rozwiązaniu trudnej sytuacji finansowej, spowodowanej niekontrolowanym graniem (por. Lesieur i Rosenthal, 1998, s. 393 - 401).

Na podobne symptomy patologicznego lub przymusowego hazardu wskazuje Rada ds. Nałogowego Hazardu Stanu Arizona. Dodaje ona, że osoba uzależniona od hazardu będzie próbować pożyczać pieniądze od znajomych i przyjaciół, jednocześnie ukrywając prawdziwe powody pożyczki. Osoba taka zaczyna też zamieniać na gotówkę swoje lokaty bankowe, środki ulokowane w inwestycjach lub funduszach emerytalnych, bierze kredyty pod zastaw domu oraz wynosi i spienięża wszystkie wartościowe rzeczy znajdujące się w posiadaniu jego lub rodziny. Chory na hazard potrafi wykorzystać każdą nadarżającą się okazję, aby uzyskać pieniądze potrzebne mu do gry. Eksperci Rady wskazują także, że osoba chora na patologiczny hazard zwiększa nie tylko ilość stawianych pieniędzy,

ale również poświęca hazardowi coraz więcej czasu. Wskazuje się również, że w raz z rozwojem uzależnienia zmienia się osobowość chorego, a mianowicie staje się on złośliwy, bardzo krytyczny wobec innych, sarkastyczny, kłótlivy oraz przygnębiony. Osoba taka nie chce się przyznać do faktu bycia uzależnionym od hazardu i upiera się, że to jest nie groźna zabawa, a jedynie forma relaksu. Osoba taka bardzo akcentuje swoje wygrane, jednocześnie przemilcza lub lekceważy przegrane. W późniejszych fazach uzależnienia hazardzista przestaje rozmawiać z kimkolwiek na temat swojego grania oraz uprawia hazard samotnie (Symptoms of the Compulsive Gamblers, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Do wszystkich powyżej wymienionych symptomów znamionujących pojawienie się patologicznego lub nałogowego hazardu dodaje się jeszcze, że osoba uzależniona wierzy, że w końcu trafi jej się wielka wygrana, która rozwiąże wszelkie problemy. Osoba taka nie chce dopuścić do siebie myśli, że jedynym sposobem na poradzenie sobie z problemami finansowymi jest zaprzestanie hazardu. Osoba uzależniona coraz mniej czasu spędza w domu z rodziną, a nawet jeśli jest w domu, to często, aby grać, wykorzystuje różnego rodzaju narzędzia komunikacji na odległość (Internet, telefon). Zdarzają się także niewytłumaczalne i nieusprawiedliwione absencje w pracy lub zaniedbywanie swoich obowiązków. Nierzadko taka osoba opuszcza uroczystości rodzinne lub spóźnia się na nie, ponieważ była w kasynie lub uprawiała hazard w innym miejscu. Również charakterystyczne jest to, że nałogowy hazardzista tak będzie planował wspólne rodzinne wyjazdy i urlopy, aby w pobliżu było miejsce, gdzie będzie miał dostęp do hazardu (A Gambling Problem: How Can You Tell? [w:] <https://myhealth.alberta.ca/alberta/stand-alone/Pages/a-gambling-problem-how-can-you-tell.aspx>).

W powyższej części analizy zostały przedstawione symptomy i kryteria, które mogą świadczyć o tym, że ktoś ma problem z hazardem lub nawet, że dana jednostka jest uzależniona od hazardu. Podobnie jak we wcześniejszych rozważaniach dotyczących sfery pojęciowej tego zagadnienia także i tutaj możemy dopatrzeć się pewnych analogii do alkoholizmu i innych uzależnień. Nałogowy hazardzista, podobnie jak alkoholik picciem, jest cały czas zaabsorbowany graniem. Nawet jeśli nie gra w danej chwili, to jego myśli są często zajęte planowaniem grania lub tym, w jaki sposób zorganizować środki na grę. Kolejna analogia to fakt, iż hazardzista czuje psychiczny i fizyczny dyskomfort, kiedy pozbawiony jest dostępu do hazardu. Podobnie ma się rzecz z nałogowym alkoholikiem – kiedy

nie pije, czuje się chory i niewiele potrafi zrobić. Również konsekwencje, jakie niesie ze sobą patologiczny hazard dla życia osobistego, rodzinnego czy zawodowego hazardzisty, są podobne jak przy alkoholizmie. Bardzo często oba uzależnienia – picie i granie prowadzą do rozkładu rodziny, utraty przyjaciół i znajomych, a nierzadko do utraty pracy. Zarówno jeden, jak i drugi nałóg prowadzą do pogorszenia się sytuacji rodzinnej samego chorego, jak i jego rodziny.

Pojawienie się owych symptomów (nawet części z nich) pokazuje, że jednostka jest uzależniona od hazardu lub w najlepszym wypadku ma problem z hazardem. W poradniach zajmujących się leczeniem nałogowych hazardzistów w Stanach Zjednoczonych opracowano zestaw pytań (Problem Gambling Self Quiz), który zbiera te wszystkie objawy i kryteria nałogowego hazardu. Dana osoba może samodzielnie odpowiedzieć na owe pytania i również samodzielnie odpowiedzieć sobie na pytanie, czy w życiu tego osobnika jest obecny problem hazardu. Opisując symptomy i kryteria nałogowego hazardu, wydają się słusznym ich przedstawienie:

1. Czy kiedykolwiek uprawiałeś hazard dłużej niż planowałeś?
2. Czy kiedykolwiek zdarzyło się, iż grałeś tak długo, aż straciłeś wszystkie pieniądze?
3. Czy kiedykolwiek myślenie o hazardzie spowodowały u ciebie problemy ze snaniem?
4. Czy kiedykolwiek postawiłeś pieniądze pochodzące z twoich zarobków lub oszczędności, które były przeznaczone na zapłacenie rachunków?
5. Czy kiedykolwiek próbowałeś bezskutecznie przestać uprawiać hazard?
6. Czy kiedykolwiek złamałeś prawo lub myślałeś o tym, aby w ten sposób zdobyć środki na hazard?
7. Czy kiedykolwiek pożyczasz pieniądze z przeznaczeniem na hazard?
8. Czy kiedykolwiek miałeś wyrzuty sumienia z powodu hazardu?
9. Czy kiedykolwiek uprawiałeś hazard, aby w ten sposób zdobyć środki na zaspokojenie swoich zobowiązań finansowych?
10. Czy kiedykolwiek przegrane w hazardzie powodowały u ciebie stany depresyjne lub myśli samobójcze?

Specjaliści zajmujący się problematyką uzależnień od hazardu wskazują, że nawet jedna twierdząca odpowiedź na którekolwiek z powyższych

pytań może wskazywać, że dana osoba ma problem z hazardem lub nawet, że jest uzależniona od hazard (The National Council on Problem Gambling, br. [w:] <http://www.ncpgambling.org/i4a/survey/survey.cfm?id=6>).

KIM JEST OSOBA UZALEŻNIONA OD HAZARDU?

Po przedstawieniu symptomów choroby hazardowej dokonana zostanie próba nakreślenia sylwetki osoby uzależnionej od hazardu. Na samym początku musi być powiedziane, że nie istnieje coś takiego jak predyspozycja lub szczególne uwarunkowania do stania się nałogowym hazardzistą. Na pytanie, jakiego rodzaju osoby stają się patologicznymi hazardzistami, odpowiedź brzmi: „każdy, kto uprawia hazard może mieć problem, jeśli nie będzie pamiętał o ryzyku, jakie niesie ze sobą hazard i jeśli będzie grał nieodpowiedzialnie. Jeśli następuje kolizja między zachowaniami hazardowymi a finansami, związkami z innymi osobami i pozycją zawodową, znaczy to, że poważny problem z hazardem już istnieje” (The National Council on Problem Gambling, br. [w:] <http://www.ncpgambling.org/i4a/pages/Index.cfm?pageID=3315>). Tak więc ryzyko stania się uzależnionym od hazardu stoi przed każdym człowiekiem, który uprawia jakąkolwiek formę hazardu. Dotyczy to wszystkich osób – zarówno tych chodzących w miarę regularnie do kasyn, jak i osób, które tylko od czasu do czasu dokonają zakupu kuponu w kolekturze „lotto”. Dlatego ważnym wydaje się być wskazanie, że we wczesnych fazach rozwojowych tej choroby nie jest istotne, jak często się gra i ile pieniędzy się stawia. Częstotliwość uprawiania hazardu, jak również ilość wygrywanych lub przegrywanych pieniędzy nie determinuje, czy dana osoba ma lub nie ma problemu z hazardem. Uprawianie hazardu staje się problemem, gdy zaczyna to mieć negatywne oddziaływanie na jakąkolwiek sferę życia jednostki (The National Council on Problem Gambling, [w:] <http://www.ncpgambling.org/i4a/pages/Index.cfm?pageID=3315>).

Po wstępnym stwierdzeniu, że każdy bez wyjątku może stać się uzależnionym od hazardu i że nie potrzeba żadnych specyficznych predyspozycji, aby mieć problem z hazardem, przedstawiona zostanie sylwetka osoby uzależnionej od hazardu. Opis hipotetycznego hazardzisty zostanie dokonany w oparciu o badania Donalda Hulena amerykańskiego eksperta analizującego zachowania patologicznych lub nałogowych hazardzistów. Był on jednym ze współtwórców Rady ds. Patologicznego Hazardu Stanu Arizona, a swoje badania prowadził na osobach zgłaszających się po pomoc do tej organizacji. Wprawdzie jego badania były ograniczone do miesz-

kańców stanu Arizona, ale jak sam wskazywał, opis osoby uzależnionej od hazardu wyłaniający się z tych badań nie musi mieć charakteru lokalnego, ale może dotyczyć jakiegokolwiek osoby bez względu na miejsce zamieszkania. Dodać należy, że mieszkańcy Arizony są w szczególności sposobie zagrożeni hazardem, gdyż stan ten graniczy ze „stolicą” amerykańskiego lub nawet światowego hazardu – stanem Newada, na terenie którego leży przede wszystkim Las Vegas oraz inne miejscowości, w których ulokowano olbrzymie ilości kasyn. Badania również wskazywały, że ulubioną formą rozrywki mieszkańców stanu Arizona są wycieczki do Newady i odwiedzanie Las Vegas.

Hulen w oparciu o swoje badania podzielił osoby uzależnione od hazardu na dwie grupy. Mówi się, że istnieją *nałogowi hazardziści akcji* (*action compulsive gamblers*) oraz *nałogowi hazardziści ucieczki* (*escape compulsive gamblers*). Wskazuje on, że wprawdzie istnieją pewne podobieństwa pomiędzy osobami z tych dwóch grup, ale jednak istnieje wiele zasadniczych różnic, które nakazują dokonać takiego podziału.

Zdaniem Hulena *action compulsive gamblers* to tradycyjna forma hazardzistów. Przed rokiem 1980 stanowili oni większość całej populacji grających i byli to przede wszystkim mężczyźni. Maskulinizacja tej grupy wynika przede wszystkim z faktu, iż w wielu środowiskach i społecznościach kobietom nie wypadało uprawiać hazardu. Osoba taka to człowiek z bardzo niskim poczuciem własnej wartości, ale chcący mieć kontrolę nad innymi, próbujący rządzić w swoim otoczeniu. Są to na ogół osoby asertywne, energiczne i często wielcy egoiści. Ich przeciętny poziom inteligencji to IQ ponad 120. Najczęściej rozpoczynali oni uprawianie hazardu we wczesnym wieku, nierzadko jako nastolatki.

Charakterystyczną cechą tej grupy jest to, że preferują oni raczej hazard, gdzie wymagane są pewnego rodzaju umiejętności (*skill gambling*). Do ulubionych rodzajów hazardu tych osób należą wszelkiego rodzaju gry w karty i kości oraz obstawianie wyników wydarzeń sportowych lub wyścigów konnych. Tego typu jednostki nie chcą polegać tylko i wyłącznie na ślepych losach gier losowych, ale uważają, że potrafią wypracować pewne systemy i posiadać takie umiejętności, które pozwolą im odnieść sukces w hazardzie. Osoby z tej grupy potrzebują hazardu, aby zaspokoić swoje potrzeby dominowania i wygrywania (D. Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Badania prowadzone przez Hulana od połowy lat 80. XX wieku pokazują, iż mimo że ciągle jeszcze znaczna liczba osób uzależnionych od hazardu należy do pierwszej grupy, obecnie coraz więcej chorych to jednost-

ki diagnozowane jako *escape compulsive gamblers*. W grupie tej dominują uzależnieni płci żeńskiej, ale jest też sporo mężczyzn. Jest to grupa nazywana często „nowymi hazardzistami”, która rozwinęła się wraz z nowymi rodzajami hazardu, np. z automatami gier losowych. Jednostki zaszeregowane do tej grupy to ludzie, których przez większą część życia można było określić jako odpowiedzialnych, troskliwych i nieegoistycznych. W swoim czasie doświadczyły one jednego lub wielu momentów tragicznych lub co najmniej trudnych. Często zostały one w różny sposób skrzywdzone fizycznie lub psychicznie. Inną cechą tych osób jest to, iż same nie potrafiły sobie poradzić z problemami, jakich doświadczały, mimo wielokrotnych prób znalezienia rozwiązania. Psychologowie wskazują, że tego typu jednostki są skłonne do szukania zapomnienia swoich problemów w narkotykach, nadmiernym objadaniu się, seksie, alkoholu lub właśnie hazardzie. Nierzadko osoby uzależnione opowiadały terapeutom, że ich przygoda z hazardem rozpoczęła się od tego, że bliscy lub znajomi namawiali ich do zrobienia czegoś zabawnego, aby w ten sposób oderwać się od problemów. Kiedy zdarzało się, że osoba taka wybrała hazard jako sposób ucieczki od problemów życiowych, wtedy uświadamiała sobie, że to pomaga jej. Wyjazd do kasyna i spędzenie całej nocy na grze powodował, że osoba ta, przynajmniej w jej subiektywnym mniemaniu, czuła się lepiej. Ponieważ na ogół tego typu osoby nie posiadają umiejętności potrzebnych do obstawiania wyników zawodów sportowych, grania na wyścigach konnych lub umiejętności gry w karty, ograniczają się one do korzystania z automatów gier losowych takich jak „jednoręki bandyta” (*slot machine*), gra w pokera (*video poker machine*), loterie, bingo lub inne. Nierzadko ten typ hazardzistów uzależnia się już po pierwszym pobycie w kasynie lub po pierwszym zakupie kuponu loteryjnego. Inną cechą charakterystyczną dla tej grupy jest zaczynanie hazardu już w wieku dojrzałym (po 30 roku życia) lub nawet w wieku emerytalnym. Podsumowując omawianie tej grupy, należy powiedzieć, że spośród wielu cech właściwych dla tego typu hazardzistów najważniejszy jest fakt, iż jednostka ucieka w hazard od swoich życiowych problemów (D. Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Także i w tym podziale osób uzależnionych od hazardu można wskazać na pewne analogie z uzależnionymi od alkoholu. Również w grupie alkoholików można łatwo znaleźć, takich, którzy piją, aby podnieść poczucie swojej własnej wartości. Są tam ludzie, którzy piją, bo chcą, aby coś się działo, aby była jakaś „akcja”. Istnieją również tacy, którzy w alkoholu wi-

dzą ucieczkę przed różnymi problemami swojego życia. Pijąc, zapominają o tym, co ich boli i co ich dręczy. Motywy, dla których jedni zaczynają pić, a inni zaczynają uczęszczać do kasyn lub uprawiać hazard w inny sposób, są często zbliżone.

FAZY ROZWOJOWE CHOROBY HAZARDOWEJ

Hazard patologiczny to choroba i jak zostało to już wcześniej wykazane, jest to choroba, która się rozwija. Dlatego też nie jest to stan jednorodny, ale wykazuje pewne fazy rozwojowe. Na ogół wylicza się cztery fazy patologicznego hazardu.

Pierwsza faza to okres wygrywania lub zwycięstw (*the winning phase*). Okres ten trwa różnie u różnych jednostek – od roku nawet do pięciu lat. Charakteryzuje się tym, że osoba uprawia hazard okazjonalnie. Trafiają się jej wygrane, czasem nawet dość znaczne. W okresie tym charakterystyczny jest fakt, że osoba grająca fantazjuje na temat potencjalnych wygranych. Faktyczne wygrane powodują mocne pobudzenie prowadzące do coraz częstszego grania i operowania coraz wyższymi stawkami. Jednostka będąca w tej fazie choroby jest przekonana, że będzie zawsze wygrywać (por. Constable, 2003, s. 127 - 135).

D. Hulen dodaje, że przy jednostkach określanym mianem *escape compulsive gamblers* trudno jest mówić o fazie wygrywania. Bardziej uprawnionym jest określenie, że osobom tym zdarzają się pewne, częstsze lub rzadsze epizody wygrywania. „Faza zwycięstw” nie jest właściwym terminem na określenie tego, co dzieje się wśród *escape gamblers*. Grają oni często jedynie towarzysko i czasem nie ma to żadnego wpływu na ich dalsze życie, a czasem uzależniają się od pierwszego razu. Zdarzają się w tym okresie kilkakrotne małe wygrane lub nawet dość znaczne, ale pieniądze są dla tego typu hazardzistów czymś drugorzędnym. Osoby te czasem pragną zdobyć pieniądze, uprawiając hazard, aby rozwiązać swoje problemy finansowe, stać się finansowo niezależnym lub zarobić trochę dodatkowych środków. Hazard jest dla nich emocjonalną ucieczką od problemów życia. Wygrane pieniądze znaczą tylko tyle, że mogą oni grać dalej, a więc dalej uciekać (...). Przez wygranie zdobywają oni niezależność od innych, szczególnie w sytuacjach, gdy ich relacje z innymi opierają się na dominacji i zależności od partnerów i otoczenia” (D. Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>). Kolejny okres w omawianej chorobie to faza przegrywania lub strat (*the losing phase*). Okres ten trwa do pięciu lat. Hazardzista stawia coraz większe stawki i tym samym ponosi

coraz większe straty. Twierdzi jednak, że porażki to chwilowy brak szczęścia i wygrana musi w końcu nadejść. Prowadzi to do sytuacji, że uzależniony próbuje się odgrywać, często tracąc coraz więcej. Aby zdobyć środki na hazard, pożyczka pieniądze, a ewentualne wygrane idą na spłaty tych długów. W tej fazie zaczyna się granie kosztem domu rodzinnego, pracy. Często zdarzają się kłamstwa i próby ukrycia swego uzależnienia” (D. Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Trzecia faza rozwoju choroby hazardowej to faza desperacji (*the desperation phase*). Okres ten trwa od kilku miesięcy do kilku lat. Zaczyna się wtedy rozpad więzów rodzinnych i przyjacielskich. Jednostka znajdując się w tej fazie choroby, nie potrafi myśleć o niczym innym jak tylko o graniu i sposobach zdobywania pieniędzy na graniu. Przestaje się troszczyć o innych (w tym o swoją rodzinę i dom rodzinny). Rodzina, przyjaciele, znajomi potrzebni są mu tylko jako ewentualne źródło środków finansowych, za które mógłby grać. Osoba taka ma już na ogół znaczne problemy finansowe i długi. Wpada wtedy w panikę, a presja, jaką wywierają na niego wierzyciele może prowadzić nawet do prób popełnienia przestępstw, aby w ten sposób zdobyć pieniądze na spłatę długów i dalsze granie. Problemem jest fakt, że hazardzista, popełniając przestępstwo, nie uważa, że zrobił coś złego. Tłumaczy on sobie, że tylko pożyczka pieniądze, które odda, jak tylko się odegra. To napięcie może prowadzić do wyczerpania psychicznego, poczucia bezradności i depresji. Pojawiają się poczucie winy, wyrzuty sumienia, a także pierwsze myśli samobójcze” (D. Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Ostatnią fazą jest faza beznadziejności lub utraty nadziei (*the hopeless phase*). Okres ten, zgodnie ze swoją nazwą, charakteryzuje się tym, że uzależnionemu przestaje już zależeć na czymkolwiek. Jest mu bez różnicy, czy będzie żył, czy też nie. Finansowo jest on na ogół zrujnowany, najczęściej rozpadła się już jego rodzina i odsunęli się od niego przyjaciele i znajomi. Częstymi w tej fazie są ucieczka od hazardu w inne uzależnienia (alkohol, narkotyki) lub próby samobójcze (D. Hulen, br. [w:] <http://www.azccg.org>).

Kiedy uzależniony człowiek znajdzie się w tej ostatniej fazie rozwojowej choroby hazardowej, pojawia się pytanie, co może się stać z nim dalej. Doświadczenie pokazuje, że w takich sytuacjach możliwych jest kilka rozwiązań. Zdarza się, że hazardzista za popełnione przestępstwa trafia do więzienia. Innym często spotykanym rozwiązaniem jest śmierć jednostki albo poprzez samobójstwo albo – co zdarza się coraz częściej – z rąk wierzycieli. Ostatnim wyjściem, najbardziej wskazanym, jest zwrócenie się

osoby uzależnionej o pomoc. Będąc w tej fazie choroby, jednostka nie jest w stanie pomóc sobie sama. Dlatego potrzebna jest fachowa pomoc terapeuty i specjalistyczne leczenie. Możliwe jest też uzyskanie pomocy w specjalnych grupach wsparcia typu anonimowi hazardziści. W wielu krajach działają takie grupy (najliczniejsze w Stanach Zjednoczonych). Grupy te powstają również w naszym kraju i nierzadko działają z grupami anonimowych alkoholików.

ZAKOŃCZENIE

Jak to zostało wykazane w powyższym rozważaniu, hazard patologiczny jest znacznym problemem dla jednostki, ale może też stanowić problem dla społeczeństwa. Zjawisko obstawiania różnych zdarzeń oraz przyjmowania zakładów znane jest w historii ludzkości, w każdym czasie i w większości kultur. Współcześnie wydaje się jednak, że zjawisko to coraz mniej jest zabawą i rozrywką, a coraz bardziej zaczyna być problemem.

Bardzo trudno jest pokazać skalę tego zjawiska. Całościowe badania albo nie są prowadzone, albo trudno jest uzyskać w pełni prawdziwe odpowiedzi. Niemniej jednak zjawisko to jest coraz bardziej powszechne. Patrząc na ten problem tylko z perspektywy Polski, należy powiedzieć, że „wśród ogółu grających w ciągu ostatniego roku tylko około 1% ma poważny problem z hazardem, a niespełna 4% spośród nich dotyczy umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia. Oznacza to, że w skali kraju ponad 50 tys. Polaków jest silnie uzależnionych od gier hazardowych, a kolejne prawie 200 tys. to osoby narażone na ryzyko uzależnienia” (Badora i inni, 2012, s. 20). Do tego oczywiście należałoby doliczyć osoby powiązane z uzależnionymi, czyli ich najbliższych, a wtedy skala problemu jest jeszcze większa.

Ponadto problem ten dotyka również osoby młodociane i nieletnie, co jest szczególnie niebezpieczne i w świetle polskiego prawodawstwa nielegalne. Badania wykonane przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne na zlecenie samorządów miast i województw (Warszawy, Krakowa, Łodzi, Kalisza, Siedlec, Radomia, Rudy Śląskiej, Sosnowca oraz województwa łódzkiego i podkarpackiego) pokazują, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy 35-40% chłopców oraz 25-36% dziewcząt 15 i 16 letnich grało kilka razy w lotto, a 2-4% chłopców i 1-3% dziewcząt w tym samym wieku dokonuje zakładów lotto regularnie – przynajmniej raz w tygodniu. Ponadto młodzi ludzie uprawiają również hazard, grając na automatach do gry. Aż 25-30%

chłopców i 10-13% dziewcząt w III klasie gimnazjum w ciągu ostatniego roku kilkakrotnie grało na maszynach, na których można wygrać pieniądze. Natomiast regularnie (przynajmniej raz na tydzień) gra na automatach, stawiając każdorazowo kwotę co najmniej 50zł, około 3-5% chłopców oraz 1% dziewcząt we wspomnianym wieku (Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, 2011 [w:] <http://www.psychologia.edu.pl/badania/wyniki-bada/1381-nalogi-behawioralne-wsrod-uczniow-gimnazjow-i-szkol-ponadgimnazjalnych-w-wybranych-miastach-polski.html>).

Dokładna skala tego problemu nie jest znana. Wielu ludzi ukrywa fakt, że uprawia hazard. Istnieją też pewne nielegalne sposoby gry, o których osoby zaangażowane nie chcą mówić. Niemniej jednak o jego wielkości mogą świadczyć dane zawarte w publikacji Komisji Europejskiej – „ZIELONA KSIĘGA w sprawie gier hazardowych oferowanych w Internecie w obrębie rynku wewnętrznego”, w której czytamy, że „rynek gier hazardowych oferowanych w Internecie jest najszybciej rozwijającym się segmentem całego rynku gier hazardowych; jego roczne dochody wyniosły w 2008 r. ponad 6,16 mld EUR”. Wskazać należy na zastrzeżenie, że jest to kwota szacunkowa, a rzeczywista wartość może być dużo większa (Komisja Europejska, 2011, s. 3).

Mówiąc o szkodliwości hazardu, trzeba koniecznie zwrócić uwagę na jeszcze jeden problem. Większość społeczeństwa nie dostrzega w hazardzie jakiegokolwiek zagrożenia. Przyjmuje się, na ogół, że jest to forma społecznie akceptowanej rozrywki. Jest wiele czynników społecznych i kulturowych, które pozwalają zaakceptować uprawianie hazardu, a nawet akceptują bierny lub czasem aktywny udział nieletnich w tym zjawisku. Postrzeganie hazardu jako czegoś niegroźnego jest niebezpieczne, gdyż człowiek nie zdaje sobie sprawy z prawdziwego zagrożenia i często nie jest świadomy, że hazard może uzależniać. Dlatego konieczne jest uświadamianie, jakiego rodzaju zjawiskiem jest hazard i do czego może ostatecznie doprowadzić.

Przedstawiona analiza nie rości sobie prawa do całościowego ujęcia problemu hazardu. Jej celem było wskazanie, że może to być groźny problem, który dotyka jednostki i całego społeczeństwa. Celem było też pokazanie, że jest to problem, który współcześnie staje się czymś coraz bardziej powszechnym. Jasnym jest, że wiele zagadnień dotyczących tego problemu nie zostało tutaj omówionych. Na pewno warto byłoby dokonać analizy podstaw prawnych funkcjonowania hazardu zarówno w naszym kraju,

jak i w Unii Europejskiej. Także nie zajęto się tutaj problemem udziału w hazardzie osób nieletnich, a problem ten jest sygnalizowany przez wielu ekspertów. Prawie zupełnie pominięto też zagadnienie terapii osób uzależnionych od hazardu. Ograniczona forma tego opracowania spowodowała konieczność wyboru omówionych powyżej zagadnień.

REFERENCES:

- A Gambling Problem: How Can You Tell? (br.) Pozyskano (17.11.2013) z <https://myhealth.alberta.ca/alberta/stand-alone/Pages/a-gambling-problem-how-can-you-tell.aspx>.
- Badora, B. i inni. (2012). *Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacji czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych*. Projekt badawczy realizowany przez Centrum Badania Opinii Publicznej, współfinansowany ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych będących w dyspozycji ministra zdrowia. Warszawa: CBOS Pobrano (17.12.2013) z http://www.kbpn.gov.pl/portal?id=15&res_id=2264442.
- Constable, N. (2003). *This Is Gamblin*.
- Don Hulén, (br.). Differences in Pathological Gamblers (in) Arizona w Arizona Council on Compulsive Gambling, Inc. Pobrano (17.12.2013) z <http://www.azccg.org>.
- Gambling Anonymous (br.). What is compulsive gambling. Pozyskano (17.11.2013) z <http://www.gamblersanonymous.org/ga/content/questions-answers-about-gamblers-anonymous>.
- ICD-10 (2010). International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision. Pozyskano (17.11.2013) z <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F60-F69>.
- Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (2011). *Nalogi behawioralne wśród uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych w wybranych miastach Polski*. Pobrano (17.11.2013) z <http://www.psychologia.edu.pl/badania/wyniki-bada/1381-nalogi-behawioralne-wsrod-uczniow-gimnazjow-i-szkol-ponadgimnazjalnych-w-wybranych-miastach-polski.html>.
- Komisja Europejska (2011). ZIELONA KSIĘGA w sprawie gier hazardowych oferowanych w Internecie w obrębie rynku wewnętrznego. KOM(2011)

- 128 wersja ostateczna. Bruksela. Pobrano (17.11.2013) z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0128:FIN:pl:PDF>.
- Lesieur, H., Rosental, R. (1998). *Analysis of pathological gambling*. Widiger, T i inni (red.), DSM-IV Sourcebook. Volume 4.
- Problem Gambling Institute of Ontario (2012). Problem Gambling: The Issues, the Options. Toronto: Centre for Addiction and Mental Health. Pobrano (17.11.2013) z http://www.problemgambling.ca/EN/Documents/2845-PG_IssuesOptions_Dec08.pdf.
- PWN (1980) Hazard [w:] J. Tokarski (red.) *Słownik Wyrazów Obcych* (s. 269). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Rose N (br.), Gambling and Law. Pobrano (17.11.2013) z <http://www.gamblingandthelaw.com>.
- Rosenthal, R. (1992). *Pathological gambling*. *Psychiatric Annals* 22(2):72-78.
- Symptoms of the Compulsive Gamblers (br.). Arizona Council on Compulsive Gambling. Pozyskano (17.12.2013) z <http://www.azccg.org>.
- The National Council on Problem Gambling (br.). Problem Gamblers. Pozyskano (17.13.2013) z <http://www.ncpgambling.org/i4a/pages/Index.cfm?pageID=3315>.
- The National Council on Problem Gambling (br.). NORC Diagnostic Screen for Gambling Problems-Self Administered (NODS-SA). Pozyskano (17.12.2013) z <http://www.ncpgambling.org/i4a/survey/survey.cfm?id=6>.
- Zimbardo, P. (1999). *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe.